

Visoko gospodarsko učilište u Križevcima

„Raspela Međimurskog kraja“

Emina Beganović

Međimurje je jedna od sakralnim javnim spomenicima, najbogatija županija u Hrvatskoj. Ti spomen-stupovi su tako vješto stopljeni s krajolikom da ih se gotovo i ne može zamijetiti. Postali su karakterističnim, sastavnim dijelom međimurskog pejzaža. Oni nas podsjećaju na zaboravljene događaje i nevolje, koje su proživljavali ljudi ovoga kraja. Na požare, poplave, epidemije, kuge... shodno tome posvećeni su pojedinim svecima zaštitnicima. Najčešći su oni s likom Sv. Florijana, zaštitnika od požara. Naime, u Međimurju se nekoć koristila većinom drvena građa, stoga je i prigrljenost puka Sv. Florijanu razumljiva. Na više načina prikazivala se i Bogorodica, Sv. Trojstvo te Sv. Ivan Nepomuk. U Kotoribi se npr. kod tzv. Kružnog pila javlja Sv. Rok, Sv. Sebastijan, Sv. Romalija, Sv. Nikola te Antun Padovanski. Župa Mala Subotica je sakralnim javnim spomenicima najbogatija župa Međimurja. U Maloj Subotici se nalazi i pil Sv. Emerika s najstarijom zapisanom godinom u Međimurju (1711).

Ponegdje su raspela dobila svoju strehu da ih štiti od međimurskih zima. Negdje se ta streha pretvorila u malu kapelicu unutar koje se smještala skulptura, reljef a rjeđe i slika. Narod ih zove pokloncima. Poklonci izvorno nisu iz ovog kraja ali su se udomačili i postali tradicionalnim jer su ih Međimurci usvojili i zavoljeli.

Danas ovdje postoji nekoliko tipova sakralnih javnih spomenika, iako je u početku bilo drukčije. Kao što znamo, pil je bio samo stup sa skulpturom, reljefom ili slikom.

Međutim, nekim pilovima iz 18. i 19. stoljeća sagrađene su zaštitne kućice (kapeličice); nekim nešto veće kapelice s tornjićem (Podbrest), Sv. Florijana u M. Subotici, negdje kapela sa zvonikom (Sv. Trojstvo u Orehovici). Pokloncima Sv. Tri Kralja u Pavlovcu i Sv. Ivana Nepomuka u Držimurcu dozidani su zvonici, a u Sv. Križu je na mjestu gdje je nekada stajao samo križ izgrađena jedna od najljepših crkava Međimurja.

Imena "piltavara" (njem. Bildhauer) koji su izrađivali ove spomenike nisu poznata. Najbliže kiparske radionice bile su u Varaždinu i Lepoglavi. U popisu alata kojeg je iza smrti ostavio varaždinski kipar Ivan Pittner (Joannes Pittner), koji je, prema I. Lentić-Kugli, radio kipove na bočnim oltarima u Sv. Križu, nalazi se i "12 sztukov piltavarske mestrie z kemsze kaminati szvetczi obdelavaiu" Na pilu Sv. Emerika nalaze se inicijali J. W. Na popisu varaždinskih klesara iz 18. st je i ime Josephus Werig (Werrig). To je za sada i jedina pretpostavka o autoru nekog od ovih spomenika.

No, ti inicijali mogli bi potjecati i od donatora koji se češće spominju. U podizanju pilova, javnih spomenika na visokom monolitnom kamenom stupu, sudjelovali su pripadnici raznih slojeva društva; od feudalaca do seljaka. Najčešće ih je ipak oblikovao sam puk; seoski kovači, zidari, slikari.

Pil u pokloncu predstavlja spoj arhitekture, skulpture i slike. Boja je vrlo važan element kod pilova. Ona se nije upotrebljavala samo kao ukras nego i kao zaštita od atmosferskih utjecaja. Kriva upotreba uljnih boja i lakova mnoge je pilove upropastila. Obnavljali su ih seoski "molari". Često se ispod debelih namaza boje skrivaju fino izrađeni oblici kamena.

Od kada su se spomen-stupovi počeli pojavljivati u međimurskom kraju?

Na žalost ne zna se točno. U spisima se spominju od 1747. g. ali su se pojavljivali i ranije. Najranije spomenuta godina je 1711. koja je zabilježena je na kipu Sv. Emerika u Maloj Subotici. Najviše su se gradili tijekom 18. i 19. st. pa na njima možemo lako pratiti razvoj stilova te različitih utjecaja. Barokni stil se nadovezuje na gotički stil. Upravo uz pomoć raspela likovni izraz baroka dospio je i u najmanje zaseoke Međimurja. Većina ih se nije sačuvala zbog njihove drvene građe. Vješti seoski majstori usvojili su oblike iz susjednih alpskih krajeva. Prisutan je dakle konglomerat raznolikih stilova i utjecaja koje su anonimni graditelji oblikovali na najrazličitije načine.

SLIKA 1: Držimurec: Raspelo u pokloncu u blizini groblja

To je "križ u polju" iz 1822. godine. poklonac je gotovo isti kao i u selu. Ima sličnosti i kod Kristovog tijela samo što ovo nije tako ekspresivno. Kristova stopala (treći čavao) zaklanja ovdje ženski lik u crvenoj haljini pogleda uperena prema nebu a ruku sklopljenih u molitvu.

U Strelcu je 1928. godine postavljeno raspelo na čijem postamentu u vrlo razvijenom okviru stoji natpis: "Na diko Božjo postavlam od Jožef Podvezanec s K.K. Ivan Kerčmar s M.P. Strelec 1928"

SLIKA 2:Strelec: raspelo iz 1928.g.

Krakovi križa završavaju trolisno, a corpus je od obojenog drveta. U podnožju križa nalazi se Marija s rukama sklopljenim u molitvu. Mač koji joj je zaboden u grudi, otkinut je.

SLIKA 3: Držimurec-Strelec: Grobljansko raspelo iz 1894. g.

Raspelo sa groblja u Strelcu za mjesta Držimurec i Strelec iz 1894. godine, a obnovljeno 1983. godine, kada je postavljen bijeli mramorni križ s corpusom obojenim zlatnom bojom, stoji na preglomaznom postamentu, koji se ističe više od križa.

Ukupan broj statua i javnih raspela u Međimurju danas iznosi oko 70-tak. To je popriličan broj za jednu županiju. Još i danas se grade, a starije spomen-stupove mještani brižno njeguju. Samom svojom pojavom spomen-stupovi pružaju zaista lijep likovni ugođaj. Kao čuvari raskršća, orijentacijske točke trgovaca i putnika, međaši posjeda postali su sastavni dio međimurske tradicije i kulture.

Dakako, spomen-stupovi su prisutni i u drugim krajevima Hrvatske, ali nigdje u takvom broju.

Literatura:

1. Mihaljević, V (1997): «Mala Subotica», str.104-116.